

FSM İlmî Araştırmalar *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*
 FSM Scholarly Studies *Journal of Humanities and Social Sciences*
 Sayı/Number 5 Yıl/Year 2015 Bahar/Spring
 © 2015 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.16947/fsmiad.79032>

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/fsmia>

<http://dergi.fsm.edu.tr>

M. Fatih Andı, Emperyalizme Direniş Bilinci: Çanakkale, İstanbul: Hat Yayinevi, 2015, 9786056464041, 262 s. Mesut Koçak*

Üzerinden yüz yıl geçmiş olmasına rağmen, Türk insanının muhayyilesinde ve vicdanında tazeliğini koruyan bir savaş Çanakkale Savaşı. Şüphesiz bugüne kadar üzerine çok söz söylendi bu savaşın. Kimi zaman bir sempozyum konusu oldu, kimi zaman bir şiir, kimi zaman da Anadolu insanının dudaklarında bir ağıt. Yüz yıl sonra geriye dönüp baktığımızda Çanakkale Savaşı'nın sadece tarihi olarak değil; sosyolojik, demografik, teknolojik, kültürel ve edebi birçok yönden günümüze yansımalarının olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu bağlamda M. Fatih Andı'nın yayımladığı *Emperyalizme Direniş Bilinci: Çanakkale* isimli derleme, savaşın bu çok yönlülüğüne ışık tutuyor. Farklı disiplinlerden yazarların Çanakkale Savaşı, Mehmed Âkif Ersoy ve Çanakkale Şehitlerine şiiri üzerine kaleme aldıkları on altı yazıdan oluşan kitapta, Çanakkale Şehitlerine şiirine ve Âkif'in hayatının ana çizgilerine de yer verilmiş.

“Birkaç Çizgi ile Bir Âkif Portresi” başlığını taşıyan ilk yazı M. Fatih Andı'ya ait. Âkif'i toplumsal hafızanın bir parçası haline getiren özellikler, Andı'nın makalesinin merkezini oluşturuyor. Bu bağlamda Âkif'in çok boyutlu şahsiyetini meydana getiren unsurlardan edebî zenginliğine, entelektüel birikimine ve çağının tanığı olmasına özellikle değiniliyor. Denebilir ki, “kesif” yaşamış, “kesif” yazmış, Çanakkale Savaşlarını “en kesif” şekilde anlatmış bir şairin portresi de Andı tarafından aynı “kesiflikte” çiziliyor.

Eserdeki ikinci yazı Fahameddin Başar'a ait ve “Yüz Yıl Sonrasında Çanakkale Muharebeleri İçin Bir Çerçeve Denemesi” başlığını taşımakta. Başar, Çanakkale Muharebelerinin nasıl başladığını, Osmanlı Devleti'nin bu savaşa giriş nedenini, Çanakkale Savaşı'nın kara ve deniz muharebelerinin nasıl cereyan et-

* Arş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, mkocak@fsm.edu.tr

tiğini, muharebelerin önemi ve sonuçlarını anlaşılır bir dille ve hamasetten uzak bir üslûpla anlatıyor. Yazısında, bu savaşın teknolojiye karşı azim ve kararlılıkla birleşen savaş zekâsı sayesinde kazanıldığını, zaferin ezilmiş milletler için de ışık olduğunu vurgulamaktadır.

“Çanakkale Savaşının Portresi” başlıklı üçüncü yazı Ömer Say’a ait. Say, bugüne kadar çok az araştırmacının dikkat ettiği bir cepheden yorumluyor Çanakkale Savaşı’nı. “Zamana ait keskin dönüşümlerin ve sert çizgilerin buluşma noktası” olarak tanımladığı savaşı üç boyutta ele alıp, değerlendiriyor: “Birincisi, çağı anlamayı kolaylaştırmak için dünyaya egemen olmuş siyasal paradigmanın deşifresi; ikincisi, çöküşlü emperyalizmin yayılış kodları; üçüncüsü ise saldırganların ortasında kalmış bir milletin destanının anatomisi ve temsil gücüdür.” Bu bağlamda Almanya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve Rusya gibi devletlerin önce siyasi ve tarihi geçmişlerine değiniyor. Daha sonra da adı geçen devletlerin bir “kesişim yeri” olan Çanakkale Savaşı’nı “modern devletlerin merkezi iktidar yapılanmalarının imparatorluklar karşısında üstünlüğü ele geçirme serüveni etrafında şekillendiği” vurgusunda bulunuyor. Say, yazısında Çanakkale Savaşı’nın “sonradan ortaya çıkmış olan siyasal gelişmeler açısından bizzat önem taşımasına” da örneklerle temas ediyor.

Kitaptaki dördüncü yazının sahibi de M. Fatih Andı. “Âkif, “Çanakkale Şehitlerine” Şiiri ve Emperyalizme Direniş Bilinci” başlıklı yazıda, Mehmed Âkif’in şiir külliyatı *Safahat*’ın altıncı kitabı olan Âsım’ın yazılış süreci detaylı olarak anlatılırken, bu kitaba sonradan bir bölüm olarak eklenen Çanakkale Şehitlerine şiirinin nasıl ve hangi şartlarda kaleme alındığına geniş bir şekilde temas ediliyor. Andı, İttihat ve Terakki hükümetinin maddi desteğine rağmen o dönemin önemli yazarlarının Çanakkale Savaşı’nın ruhuna uygun, edebî değer bakımından üstün bir eser kaleme alamama nedenleri üzerinde durduktan sonra, Âkif’i diğer yazarlardan ayıran ve ona Çanakkale Şehitlerine şiirini yazdıran bireysel ve sanatsal farklılıklara da vurgu yapıyor. Bu milletin iki Çanakkalesi olduğunu belirten Andı, ilkinin “topla, tüfekte, şehadet ve celâdetle kazanılmış Çanakkale zaferi” olduğunu; ikincisinin ise “zaferin terennümüyle onun kadar milletin dilinde, kalbinde ve hafızasında taht kurmuş olan “Çanakkale Şehitlerine” şiiri” olduğunu belirtiyor. Yazara göre “milletin her iki Çanakkale’si” de Batı emperyalizmine direnişi ifade etmektedir. M. Fatih Andı, Âkif’in Çanakkale Şehitlerine şiirini yapı, tema ve üslûp bakımından derinlemesine tahlil ederek yazısını tamamlıyor.

Yılmaz Daşcıoğlu da “Çanakkale Şehitlerine Şiirinin Toplumsal ve Tarihsel İşlevi Üzerine” başlıklı yazısıyla kitaba katkı sağlıyor. Daşcıoğlu, edebiyatın kolektif bir ruh ve bilinç oluşturmadaki etkisi üzerinden Çanakkale Şehitlerine şiirini irdeliyor. Şehitler için “kelimlerden yontulmuş pürüzsüz bir anıt” olarak nitelediği şiiri, hem modernleşmenin kimliksizleştirme etkisine karşı bir savunu hem de millî benlik duygusunun altını çizen bir değer olarak görüyor. Daşcıoğlu

yazısını Çanakkale Şehitlerine şiirinin “Anadolu’yu İslâmlaştıran Yunus şiirleri gibi ma’şerî vicdanı oluşturmada maya işlevi” gördüğünü vurgulayarak bitiriyor.

“Çanakkale Şehitlerine Şiirinin Gen-Etiği” başlıklı altıncı yazı Hasan Akay tarafından kaleme alınmış. Akay, Çanakkale Şehitlerine şiirinde geçen “Ne bü-yüksün ki kanın kurtarıyor Tevhidi / Bedr’in arslanları ancak bu kadar şanlı idi” dizelerindeki “tevhidi kurtaran kan” ifadesi ekseninde kaleme aldığı yazısında, “hayatın ve şiirin genetiğinin bizzat Çanakkale Şehitlerine şiirinde formüleştirdiğini” ifade ediyor. Akay, Âkif’in bu şiirle din ile ırk hassasiyetini tek damlada birleştirişinin formülünü farklı bir bakışla çözümlüyor. Ayrıca, hem çağdaşlarının hem de cumhuriyet nesli şairlerinin Çanakkale Savaşlarını sanat eserine taşıma bakımından eksiklerinin neler olduğunu da ifade ediyor.

Zeynep Kevser Şerefoglu Danış tarafından kaleme alınan “Şu Boğaz Harbi’ni Kazanan Kimdir? Şimdi Nerededir?” başlıklı yedinci yazı, Çanakkale Savaşı’nı kazanan ruh ve o ruhun ete kemiğe bürünmüş hali olan Âsım üzerinde duruyor. Böylesi büyük bir “harbin neden başka isimler eliyle ve başka başka dizelerde tasvirinin Âkif’in dizeleri kadar gerçek ve etkileyici olmadığına cevabını” arıyor. Savaşın ete kemiğe bürünmüş halinin Âsım olması gibi Âsım’ın da Âkif’in ta kendisi olduğu vurgusu dikkat çekiyor. Bu bağlamda döneminde ve daha sonra onu başka ideallerden ayıran noktaya da özellikle vurgu yapılıyor yazıda. Danış, yazısının sonunda ise Çanakkale Savaşı ve genel anlamda bütün Milli Mücadele döneminde var olan Âsım’ın, savaştan sonra ne olduğunu, neden suskun ve sessiz olduğunu, bugün nasıl tezahür ettiğini dikkat çekici ilişkilendirmelerle ortaya koyuyor.

Mustafa Göleç’in kaleme aldığı “Âkif’in “Çanakkale Şehitlerine” Şiirinde Bazı Tarihsel Dikkatler” başlıklı yazı, “eklektik yapıda” ve “üç farklı gündemde” oluşan şiir metninin ilk iki bölümüne tarihî gerçeklikle örtüşen noktalar üzerinden eğiliyor. Göleç, Âkif’in “En keşif ordular”, “Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne bela”, “Medeniyet denilen kahpe”, “Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin”, “Zırha bürünmüş de o namert eller” ve “Ölüm indirmede gökler” gibi ifadelerinin tarihsel gerçeklerle nasıl örtüştüğünü belge ve bilgilerle anlatıyor. Yazının son bölümünde Âkif’in belki bir tarihçi olarak değil fakat; “yaşanmakta olan bir tarihin tanığı” olarak edebî bir dille yazdığı Çanakkale Şehitlerine şiirinin dolaylı bir tarih okumasına nasıl bir imkân sağladığını da açıklıyor.

Kitaptaki dokuzuncu yazının sahibi Mehmet Narlı. “Âkif Millettir, Çanakkale İslâm’ın Ruhunu” başlıklı yazıda Âkif’in şiirini Âsım şiiri özelinde üç ilke merkezinde okuyor: Birincisi, dinin ruhunu karakterinin ilkesi haline getiren bir şair olması ilkesi. İkincisi, şiirinin her yerinde Mehmed Âkif olarak konuşan kişinin dili ve idrakinin milletin dili ve idrakiyle birleşmesiyle oluşan “vahdet” ilkesi. Üçüncüsü ise, bu şiirin kendi zamanının kroniği olması ilkesi. Narlı, Âsım şiiri-

nin niçin Osmanlı'nın son şarkısı olmadığını ve bu şiirde işaret edilen neslin Türk milleti ve İslâm vatani için neyi ifade ettiğine değinerek yazısını tamamlıyor.

“Çanakkale Şehitlerine Şiirinin Duygu Değeri: Lirik ve Epik Söylem” başlıklı onuncu yazıyı kaleme alan Hilmi Uçan, kelimelerin duygu değerleri üzerinden yaklaşıyor Çanakkale Şehitlerine şiirine. Şiirde, “eseniksiz bir ortamı çağrıştıran kelimeler”le, “esenlik duygusu uyandıran kelimeler” üzerinde duruyor Hilmi Uçan. Bu bağlamda, özellikle “şehit”, “rükû”, “Kâbe” ve “mezar” kelimelerine odaklanarak, bu kelimelerin kendi bağlamları içinde neleri ifade ettiğini analiz ediyor. Âkif'in neden lirik ve romantik bir şair olduğuna, bugün “akıl çağ”ında yaşayan insanların Çanakkale şehitlerini niçin anlayamayacaklarına vurgu yapıyor. Yazıda Âkif'ten “toplumcu gerçekçi” bir şair olarak bahsedilmesi özellikle dikkat çekiyor.

Kenan Çağan, “Mehmed Âkif ve Kalıcılık: Sahihlik ve Nitelik” başlıklı yazısında Âkif'in ve şiirinin zamanı ve mekânı hangi nitelikleriyle aşarak bugüne bir miras olarak ulaştığını irdeliyor. *Safahat*'ı “yerelle evrenselin mükemmel harmonisi” olarak niteleyen Çağan, Âkif'i bugünü aydınlatan bir ışık halesine dönüştüren şeyin ne olduğuna temas ediyor. “Hayatı ve eserleri bir bütün” olan Âkif'in “*Safahat* dolayısıyla” ne söylediğini açıklıyor. Onu çağdaşı aydınlardan ayıran niteliklere de değinilerek, İmparatorluğun gerilemesi karşısında aydınlardan aldığı tavır içinde Âkif'in yerinin farklılığına vurgu yapılıyor. Çağan, Âsım'da “birçok toplumsal sorunun güçlü bir sosyolojik perspektifle” nasıl analiz edildiğine de yazısında yer veriyor. Âkif'in bu şiirle toplumsal sorunlara getirdiği çözüm önerileri, yine bu şiirle dönemine ve bugüne fısıldadıkları da yazının problematiğini oluşturuyor.

Ali Şükrü Çoruk, “Çizgi Diliyle Çanakkale Savaşları” başlıklı yazısında, edebî açıdan Çanakkale zaferini ve Millî Mücadele'yi en kudretli şekilde anlatan ismin Mehmed Âkif olduğunu, propaganda söz konusu olduğunda ise mizah ve hicivin en etkili yöntem olduğunu belirtiyor. Yazısında da II. Meşrutiyet'in hemen ertesinde yayın hayatına başlayan *Karagöz* dergisinin 1914'ün sonlarından 1916'nın başına kadar yayınladığı Çanakkale Savaşı karikatürlerini inceliyor. Karagöz oyununun muhavere tekniği ile çizilmiş ve alt yazılarla zenginleştirilmiş on dört karikatür, Ali Şükrü Çoruk tarafından yorumlanıyor.

Kitaptaki “Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen: Türk Şiirinde Çanakkale Zaferi” başlıklı on üçüncü yazının sahibi Mehmet Samsakçı. Yazı, Türk şiirinin klasik dönemle modern dönemini toplumsallaşma, reelleşme ve propaganda aracı olma yönlerinden karşılaştırarak başlıyor. Yazının merkezini ise Çanakkale Zaferi'nin Türk şiirinde uyandırdığı etki teşkil ediyor. Samsakçı, savaş döneminde Türk şiirinin insanla ve hayatla tam manasıyla nasıl buluştuğunu irdeliyor. Çanakkale Savaşları'nın şairlerin zihinlerinde ve ruhlarında bu kadar büyük bir etki

yapmasının; asker ve sivil her seviyeden insanın yüreğinde bu kadar coşturucu karşılık bulmasının nedenlerine de değiniyor. Samsakçı ayrıca, Türk şairlerinin Çanakkale üzerine neden bu kadar çok şiir yazdıklarını da belirtiyor. Yazının sonunda ise Çanakkale Zaferi'nin Türk şiirine nasıl yansındığını önemli örnekler üzerinden inceliyor.

“Kalp Kalesi, Sümbül Kokusu ve Nur Durağı: Vatanı Tekrar Vatan Yapan Hikâyeler” başlıklı yazıyı Turgay Anar kaleme almış. Makalede Çanakkale Savaşı'nın dönemin edebiyatına hikâye konusu olarak nasıl yansındığı inceleniyor. Anar, kendisinin de ifade ettiği gibi, daha çok şiirlere konu olmuş bu savaşın, kimler tarafından hikâye konusu yapıldığını özgün bir çalışmayla ortaya koymayı amaçlıyor. Bu bağlamda yaptığı araştırmalarda yirmi beş adet hikâye bulduğunu ifade eden yazar, bu makalesinde bunların on tanesine değiniyor. Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Fahri Celâl Göktulga, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin, Kenan Hulisi Koray ve Halide Edip Adivar'a ait bu hikâyelere zaman, mekân, şahıslar ve konu yönünden kısa açıklamalarda bulunuyor.

On beşinci yazı, Ali Kurt'un kaleminden çıkan “Hatırat ve Günlüklerden “Çanakkale Şehitlerine” Şiirine Bakmak” başlığını taşıyor. Kurt, makalesinde Âkif'in Çanakkale Şehitlerine şiirinde büyük bir ifade gücüyle çizdiği savaş atmosferini, Çanakkale Savaşı ile ilgili yerli ve yabancı hatırat ve günlüklerde anlatılan savaş sahneleriyle karşılaştırarak, şiirdeki savaş sahnelerinin gerçekte yaşanmış hadiselerle benzeyip benzemediği üzerinde duruyor. Bu bağlamda on tane hatırat ve günlükten örnekler veriliyor. Sonuç olarak Ali Kurt, yerli ve yabancı bu hatırat ve günlüklerin çizdiği savaş atmosferiyle Çanakkale Şehitlerine şiirindeki savaş atmosferinin neredeyse bire bir aynı olmasının sebeplerini irdelerek yazısını nokt alıyor. Yazı, mukayeseli edebiyat örneği olması yönüyle ayrı bir öneme sahip. Türk edebiyatında birkaç çalışma dışında üzerine çok da düşülmemiş bu alanın aslında gerek araştırmacılar açısından gerekse okurlar açısından ne kadar zengin olduğunu göstermiş oluyor.

Kitaptaki son yazı Mahmut Babacan'a ait: “Türk Tiyatrosunda Çanakkale Savaşları”. Babacan, yazısında Çanakkale Savaşları'nın Türk tiyatrosuna nasıl yansındığını irdeliyor. İmparatorluğun ve Cumhuriyetin kaderini tayin etmiş böylesi büyük bir savaşın Türk Tiyatrosuna konu olarak neden çok az yansındığını da sorguluyor. Makalede Çanakkale Savaşlarını konu alan tiyatro metinleri, II. Meşrutiyet sonrası ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki ayrı başlıkta ele alıyor. Bu metinlerin birbirleriyle olan benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde duruluyor.

Emperyalizme Direniş Bilinci: Çanakkale isimli derleme, Çanakkale Savaşlarının üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen, bugün hala bu savaşı ve kazanılan zaferi en mükemmel şekilde ifade eden eserin Âkif'in Çanakkale Şehitlerine şiiri olduğunu bir kez daha gözler önüne seriyor. Bu des-

tanlaşmış Şiiri vasıtasıyla –ve elbette İstiklâl Marşı vesilesiyle- Âkif’in halkın vicdanında nasıl sarsılmaz bir yer edindiğini, insanların kendilerini aradıklarında dönüp dolaşıp geldikleri birkaç isimden birinin Âkif ve Âsım olduğunu ortaya koyuyor. Her eser gibi bu esrin de muhakkak birtakım eksikleri, kusurları var. Ancak Őekil yönünde kalan bu eksikler, kitabın bütünlüğünü ve ele aldığı konuyu doğru bir çerçeveye oturtmasını engellemiyor.